

2. HAFTA

TUR181

TÜRK DİLİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

2. Dillerin Sınıflandırılması
 1. Yapı Bakımından Diller
 2. Köken (Kaynak) Bakımından Diller
3. Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Temel Kavramlar

Bu bölümde; yeryüzündeki dillerin nasıl sınıflandırıldığı, yapı bakımından ve köken bakımından dillerin neler olduğu, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerinin ne olduğu konularına değinilecektir.

Dillerin Sınıflandırılması

Dilleri sınıflandırma çalışmaları çok eski bir konudur. 14. yüzyılda Avrupa dilleriyle Hint dilleri arasında bir yakınlığın tespit edilmesi üzerine karşılaştırmalı dil çalışmaları hızlanmış ve 18. yüzyıldan itibaren diller arasında bazı yakınlıklar bulunmuştur. Bu yakınlık türlerine göre de diller sınıflandırılmıştır.

Dünyada kaç dilin yaşadığı, kaç dilin öldüğü, kısaca kaç dilin konuşulmuş veya konuşulmakta olduğu sık sık sorulmuştur. Şu bir gerçektir ki ilkel veya çağdaş olsun her toplumun bir dili vardır. Yeryüzünde ne kadar farklı toplum varsa bir o kadar da dil vardır, diyebiliriz. 1940'lı yıllarda yapılan bir araştırmada dünyada lehçeleriyle birlikte 2967 (3000) dilin konuşulmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu sayıyı ölü dillerle 5000'e, 6000'e, abartılı olarak 30000'e çıkaranlar da vardır. UNESCO'nun 1998 yılındaki bir tespitine göre de konuşulan dil 6000 civarındadır. Son yapılan çalışmalar bu sayının 7106 dil olduğunu göstermektedir. Ancak dünyadaki dillerin çok azı yazılı dil ve yazı dili olarak kullanılmaktadır. Örneğin, dünyada 7106 dil olmasına rağmen 180 civarında alfabe bulunmaktadır. Bu alfabeler de ancak birkaç yüz dilin yazımında kullanılmaktadır.

18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan karşılaştırmalı dil çalışmaları neticesinde dünya üzerindeki dillerin benzerliklerinden hareketle bu dilleri çeşitli açılardan sınıflandırma denemeleri yapılmıştır. Bu sınıflandırma çalışmalarında yapı, köken, cümle öğelerinin dizilişi, coğrafi yönler vb. birçok ölçüt bulunmasına rağmen bunlardan en çok yapı ve köken (kaynak) ölçütleri kullanılmaktadır.

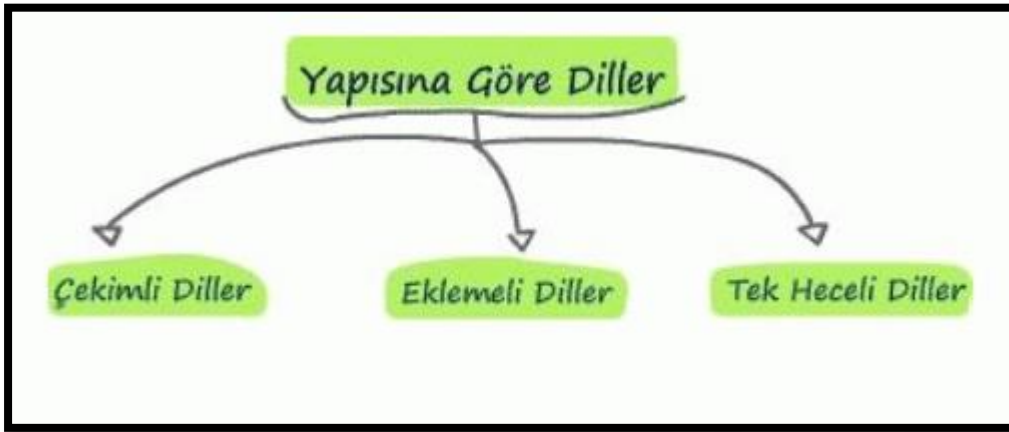
Özetle dünya üzerinde konuşulan diller, genellikle iki bakımdan sınıflandırılmaktadır:

1. Yapı bakımından diller,
2. Köken (kaynak) bakımından diller

Yapı Bakımından Diller

Dillerdeki seslerin düzeni, kelime türetme (yapım) veya çekim biçimleri ve söz varlığındaki benzerlikler dillerin yapıları açısından da sınıflandırılabilceğini göstermiştir.

Bu sınıflandırmanın temelini Alman dilcisi August Schleicher (1821-1868) atmıştır. Avrupa dilleri ile Hint dilleri arasındaki yapı bakımından yakınlığını görerek dilleri yapı özelliklerine göre üçe ayırmıştır. Daha sonra gelen dilciler de bu ayrımı kabul etmişlerdir. Diller, yapıları bakımından sınıflandırıldıklarında üç gruba ayrılır:

Tek Heceli Diller (Yalınlayan Diller-Ayrımlı Diller)

- Bu gruptaki dillerde sözcükler, tek heceden oluşur.
- Cümleyi oluşturan sözcükler ek almazlar ve şekil değişikliğine uğramazlar.
- Türetme ya da çekim söz konusu değildir. (Yapım eki de çekim eki de yoktur.)
- Bir sözcüğün ne anlamda kullanıldığını başına getirilen öteki araç sözcükler belirtir.
- Bir sözcüğün anlamını onun cümle içinde kullanıldığı yer belirler.
- Bir sözcük cümle içindeki yerine göre 10-15 farklı anlamda kullanılabilir.
- Bir sözcük cümledeki yerine göre ad, sıfat, edat, eylem görevinde olabilir.
- Bu dillerde vurgu ve tonlama da önemlidir. Tek heceli oldukları için anlam farkları, yazıda da belli edilen çok zengin bir vurgu ve tonlama sistemi ile karşılanmıştır.
- Bileşik sözcüğü oluşturan kelimeler de ayrı ayrı yazılır.
- Tek heceli diller: Çince, Tibetçe, Endonezya dilleri, Vietnam dili, Birmanca.

Çinceden Örnek:

Wo zai xie: Yazıyorum.

(ben) (yazmak)

Wo yao xie ma: Yazıyor muyum?

(ben) (yazmak) (mı)

Wo bú xie: Yazmıyorum.

(ben) (değil) (yazmak)

Wo xie le: Yazdım.

(ben) (yazmak) (dı)

Eklemeli Diller (Bağlantılı Diller)

- Bu dillerde ön ekler (artikeller) yoktur.
- Ekler daima sözcüğün köküne getirilir.
- Hem yapım hem çekim eki alma özellikleri vardır.
- Kök, ekle birleştiğinde kökte herhangi bir değişiklik oluşmaz.

- Sözcüğün kök anlamıyla ek aldıktan sonraki anlamı arasında bir anlam ilişkisi bulunur.
- Eklerdeki zenginlik ve çeşitlilik dikkat çekicidir.
- Söz diziminde yardımcı unsurlar (tamlayan, belirten) önce, asıl unsurlar (tamlanan, belirtilen) sonra gelir.

tamlayan	tamlanan
sözün	kıyası
cehennem	azabı

- Sıfatlar adlardan önce kullanılır.

sıfat	ad
mavi	balık
akıllı	çocuk

- Sayı bildiren sözcüklerden sonra çokluk eki kullanılmaz.
iki silahlı adam, üç kafadar, yüz on kilo...
- Bu dillerde sözcüklerin ünlüleri arasında kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık yönünden uyum vardır.
- Eklemeli diller: Türkçe, Moğolca, Macarca, Fince, Samoyetçe, Mançuca, Tunguzca.

Türkçeden Örnek:

*“İstirabın bir genç kız yüzünü bu kadar **güzelleştirebileceğini** Kâmran, dünyada aklından geçirmemişti.”* (Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu)

Bu cümledeki koyu dizili kelimenin kökü **“güzel”**dir. Bu kök, **-leş-tir-e-bil-ecek-i-n-i** eklerini almasına rağmen değişmemiş, aynı kalmıştır. Yabancı dillerden alınmış kelimelerde de bu kural uygulanmaktadır: **karar-laş-tır-a-ma-dık-ı-mız**. **“karar”** Arapça bir kelime olmasına rağmen Türkçe ekler alınca kökünde hiçbir değişiklik olmamıştır. Ekler, kelime türetme konusunda sonsuz imkânlar vermektedir.

Çekimli Diller (Bükümlü Diller)

- Bu gruptaki dillerde, sözcükler çekimlenirken ya da türetilirken köklerinde büyük değişiklikler olur, kök çoğu kez tanınmayacak hale gelir.
- Bu dil grubuna giren bazı dillerde sözcük yapım ya da çekim eki aldığında değişime uğramaz.
- Sözcük kökü ile yeni sözcük veya sözcük çekimi arasında daima açık bir bağ, ilgiyi gösteren açık bir iz vardır.
- Bir sözcük köküne ek getirildiğinde kökün ünsüzleri değişmez, ünlüler değiştirilerek yeni sözcükler yapılır.
- Bu dillerde sözcük kökleri ünsüz harflerden oluşur.
- Bu gruba giren dillerde tek veya çok heceli sözcük kökleri bulunur.

- Bükümlü diller, kök bükümlü ve gövde bükümlü olmak üzere ikiye ayrılır.
- Arapça kök bükümlü; Yunan, Romen ve Germen dilleri gövde bükümlü dillerdendir.
- Çekimli diller: Hint - Avrupa dil ailesi (İngilizce, Almanca, Fransızca...).

Arapçadan Örnek:

Arapça “**kavl**” söz demektir.

“**kâle**” “söyledi”,

“**yekûlu**” “söyler (veya söylüyor)”,

“**kul**” “söyle, de” anlamlarına gelir. Kelimenin kökündeki **a** ve **e** sesleri diğer çekimlerde ya düşmüş veya uzamış, bazı çekimlerde de yerlerini başka seslere bırakmıştır (yekûlu). **Kavl** ile **yekûlu** arasında şekil benzerliği kalmamış gibidir. Görüldüğü gibi kök harfler (kvl) kalmakla beraber kelime kırılıyor, ünlüleri değişiyor, eğilip bükülüyor, tanınmaz hale geliyor.

İngilizceden Örnek:

“**to see**” (görmek) fiili geniş zamanda “**see**” şeklinde çekimlenirken, geçmiş zaman çekiminde “**saw**” şekline girer. Bu fiil geçmiş zamanın hikayesinde “**seen**” olur. “**take**” in “**took>taken**”, “**buy**” in “**bought**” olması da çekimliliğe örnektir.

Almancadan Örnek:

“**trinken**” (içmek) fiili, “**trank**” (iç), “**getrunken**” (içti) şekline girer.

Köken (Kaynak) Bakımından Diller

Köken bakımından yapılan sınıflandırmada, aynı kaynaktan çıkmış olduğu düşünülen dillerin akraba olduğu düşünülmektedir. Bu sınıflandırma yapılırken, dillerin; ses yapısı (fonetik), şekil yapısı (morfoloji), cümle yapısı (sentaks), köken bilgisi (etimoloji) özelliklerine bakılır ve geriye doğru gidildikçe bu dillerin birbirine olan yakınlıkları ortaya çıkar. Bu dillerdeki kelimeler arasındaki benzerlikler de aynı dil ailesine mensup dillerin akrabalığını gösteren bir diğer ölçüttür. Köken bakımından dilleri sınıflandırırken, “dil ailesi” terimi kullanılır. Bu terim, köken bakımından akraba olduğu düşünülen dillerin ifade edilmesinde kullanılır. Zeynep Korkmaz, “dil ailesi” için şunları söylemiştir:

“Aynı soydan gelen ve dilleri akraba olan milletler bulunduğu gibi, ırk bakımından birbirleri ile hiçbir ilişkisi bulunmayan fakat aralarında kültür ilişkisi ve kültür bağı görülen milletler de vardır...Bu diller, herhangi bir soy ve ırk birliğine bağlı olmaksızın, temelde ortak bir ana dile dayanan, birbirinden türemiş; fakat zaman içinde değişip başkalaşmış olan dillerdir.” (Zeynep Korkmaz, Türk Dili ve Kompozisyon, s.28-29)

Zeynep Korkmaz’ın ifade ettiği üzere, aynı dil ailesinde bulunan milletlerin akraba olması şart değildir.

Yeryüzündeki diller, köken bakımından 27 grupta incelenmektedir. Bunlardan ilk altı aile en büyük dil ailelerini oluşturmaktadır. Başlıca dil aileleri ise şunlardır:

Hint-Avrupa Dilleri Ailesi

Bu dil ailesinin Asya ve Avrupa olmak üzere iki kolu vardır. Bu kollar şunlardır:

A. Asya Kolu:

Hint-İran Dilleri (Ari Kolu)

- Hintçe (Eski Hintçe-Sanskritçe)
- Farsça; Avesta (ölü dil)
- Ermenice
- Eski Anadolu; Hititçe (ölü dil)
- Toharca (ölü dil)

B. Avrupa Kolu:

Avrupa'da konuşulan diller (Macarca ve Fince hariç) bu gruba girer.

- Germen Dilleri: Almanca, İngilizce, Flemenkçe, ve İskandinav dilleri.
- Roman Dilleri: Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Rumence, İtalyanca. Bu dillerin ana dili Latince'dir.
- İslav Dilleri: Rusça, Bulgarca, Sırpça, Lehçe, Slovakça, Çekçe.
- Diğer Diller: Yunanca, Arnavutça, Keltçe ve Baltık ülkelerinin dilleri.

Bu diller arasındaki yakınlığı keşfederek ayırım yapan ilk kişi İtalyan şair Dante (1265-1321)'dir. O yaptığı sınıflamada Avrupa dillerini üç grupta toplamıştır. 16. yüzyılda İtalyan F. Sassetti (1540-1588), eski Hint dillerinden olan Sanskritçe ile İtalyancayı karşılaştırmış ve aralarındaki benzerlik dikkatini çekmiştir. Daha sonra 1861'de Fransız Bopp (1791-1867) Avrupa dilleriyle Hint dilleri arasındaki yakınlığı kesin olarak ortaya çıkarmıştır. Bulduğu yakınlıklardan biri 100 anlamına gelen **centum** (Latince), **cent** (Fransızca), **sad** (Farsça) kelimesidir. Kelime başında k>s değişikliği vardır. Farsça **mader, peder, duhter, birader**; İngilizce **mother, father, daughter, brother**; Almanca **mutter, vater, tochter, bruder**'dir.

Hami-Sami Dilleri Ailesi

Akatça, Aramca, İbranice, Arapça, Berberice, Habeşçe, Libya dilleri. Akatça ölü bir dildir.

Bu dil ailesi adını Hz. Nuh'un oğulları Hâm ile Sâm'dan almıştır.

Çin-Tibet Dilleri Ailesi

Çin ve Tibet dilleri bu aile içine girer.

Çin-Tibet dilleri üzerinde ilk çalışmayı John Leiden 1808 yılında yapmıştır. Çin ve Tibet olarak iki kola ayrılrsa da her birinin kendi içinde alt kolları vardır.

Bantu Dilleri Ailesi

Orta ve Güney Afrika'da konuşulan diller bu dil ailesine girer.

Afrika'da Sudan-Gine dilleri alanının güneyinde, Ümit Burnu'ndan Ekvator'un kuzeyine, doğuda Tana gölüne, batıda Kamerun dağlarına kadar yayılan alanda, Enci soyundan 50 milyonluk bir halk topluluğu tarafından konuşulan bir dil ailesidir.

Kafkas Dilleri Ailesi

Bu diller Kafkasya'da Türk lehçeleri ile birlikte yaşamaktadır; ancak köken bakımından birbirinden farklılardır. Kartvel, Abhaz-Çerkeş, Lezgi-Çeçen dilleri bu dil ailesindendir.

Ural-Altay Dilleri Ailesi

Türkçe bu dil ailesine mensuptur. Ural ve Altay olmak üzere iki kolu vardır:

- Ural Dil Ailesi: Fin-Ugor, Samoyetçe, Macarca.
- Altay Dil Ailesi: Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece (?), Japonca (?).

Ural ve Altay bölgesindeki dillerin bir aile oluşturabileceği fikrini ilk defa ileri süren İsveç subayı Johann Von Strahlenberg (1676-1747)'dir. Strahlenberg'i 1703'te İsveç-Rus Savaşında Poltova'da esir düşen Ruslar, Sibirya'ya sürgüne gönderirler. 13 yıl Sibirya'yı gezen Strahlenberg, Köktürk Yazıtlarını bulmuş ve bunlar hakkında araştırma ve bulgularını 1730'da Stockholm'da Türkçeye "Asya ve Avrupa'nın Kuzey ve Doğu Kısımları" olarak çevrilen "Das Nord und Östliche Theil von Europa und Asia" eserinde

anlatmıştır. Ural ve Altay bölgesindeki dillerden aldığı 60 kelimeyi karşılaştırmış, Asya'nın ortalarından doğu Avrupa'ya kadar uzanan geniş alandaki dilleri 6 grupta toplamıştır. Böylece Türk dilleriyle ilgili ilk sınıflama bu İsveç subayı tarafından yapılmış olur. Daha sonra yapılan çalışmalarda da bu diller arasında ortak taraflar bulunmuştur.

1838 yılında Estonyalı bilgin **Ferdinand Johann Wiedemann** (1805-1887), Ural-Altay dil ailesinin ortak özellikleri üzerinde çalışmış ve bu dil ailesinin Hint-Avrupa dillerinden farklı özelliklerini aşağıda verilen 14 maddede toplamıştır:

1. Ural-Altay dillerinin en başta gelen özelliği 'ses uyumu'dur.
2. Bu dillerin sözcüklerinde gramatikal cinsiyet yoktur; yani sözcükler eril, dişil ve nötr diye ayrılmaz. Meselâ: Arapça مدير 'müdîr' = müdür (eril) - مديره 'müdîre' = kadın müdür (dişil); İngilizce *he* (eril) - *she* (dişil); Rusça окно 'okno' = pencere (nötr) gibi.
3. Sözcük belirleyici (belirtme edatı) işleviyle sözcüğün başına yazılan Arapçadaki ال 'el-' tarif harfi (الكتاب 'el-kitâbü') veya İngilizcedeki 'the' artikeli (*the Americas*) gibi ulamalar yoktur.
4. Sözcük yapımı eklerledir; Ural-Altay dil ailesine giren dillerin hepsi bağlantılı (=eklemeli) dillerdendir. Türetme ve çekim eklerle yapılırken köklerde değişme olmaz.
5. İsimlerin çekiminde iyelik ekleri kullanılır. İngilizce *his father* = Türkçe *onun babası*.
6. Fiil şekilleri zengindir.
7. Hint-Avrupa dillerindeki ön-ek (=preposition) yerine son-ek (=postposition) kullanılır. Farsça *bî-günâh* = Türkçe *suç-suz*.
8. Sıfatlar isimlerden önce gelir. Krş.: *güzel çocuk*.
9. Sayı sözlerinden sonra çokluk eki kullanılmaz (*beş elma, üç kişi* gibi). Türkçede *üç silahşörler, kırk haramiler, yedi cüceler* gibi tamlamalar istisnâ örneklerdir.
10. Karşılaştırma, -den çıkma durumu (=ablative) eki ile yapılır: Örnek: *Ayşe'den çalışkan*.
11. Yardımcı fiil olarak *i-* kullanılır. Örnek: *çalışkandı*.
12. Ural-Altay dillerinin çoğunda olumsuz hareket için ayrı bir fiil vardır.
13. Soru eki bulunmaktadır.
14. Bağlar yerine fiil şekilleri kullanılır.

Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Türkçemiz, kaynak bakımından, Ural-Altay dil grubunun Altay koluna mensup bir dildir. Ural ve Altay dilleri arasındaki benzerlik, yapı benzerliğine dayanır.

Bu benzerlikler, eklemeli dil olmaları, ünlü uyumu sistemine dahil olmaları, ses bilgisi, kelime türetme yolları ve cümle yapıları bakımından yakınlıklar taşımaları ve kelime eşlikleri gibi noktalardır. (Zeynep Korkmaz, Türk Dili ve Kompozisyon, s. 32)

Ural-Altay teorisi üzerine birçok bilim adamı çalışma yapmıştır. Bu konuda uzmanların yaptıkları son çalışmalar, iki kolun ayrı ayrı incelenmesi gerektiği etrafında toplanmıştır.

Türkçe, yapı bakımından ise eklemeli diller içerisinde yer alan sondan eklemeli bir dildir. Türkçede ön ek bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Rekin Ertem- İsa Kocakaplan, Üniversitelerde Türk Dili ve Kompozisyon, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mehmet Dursun Erdem, Mustafa Karataş, Erkan Hirik, Yeni Türk Dili, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara, 2005.
- Ahmet Bican Ercilasun, Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007
- Ali Akar, Türk Dili Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.
- Doğan Aksan, Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.
- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Yaşar Öztürk, Şerif Kutludağ, Şenel Çalışkan, Aliye Tokmakoğlu, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Kemal Ateş, Türk Dili, Ankara, 1999.
- Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar, Necat Birinci, Türk Dili ve Kompozisyon, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005
- Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
- Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Türk Dilleri Giriş, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul, 2003.